

4. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2014–2018 роках. URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Zbirnik%202014-2018.pdf>.

5. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2019 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Zbirka_analit_tablic_2019.pdf.

Александренко Олена Віталіївна,
науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення
та судової експертології ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;
Женунтій Володимир Іванович,
провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ВАГІТНОЇ ЖІНКИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Згідно ст. 24 Конституції України, рівність прав жінки і чоловіка забезпечується також правовим захистом матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1, с. 10]. Вказані конституційні гарантії правового захисту материнства і дитинства знайшли відображення та подальший предметний розвиток і у кримінальному законодавстві України.

Спрямованість і зміст кримінально-правового захисту прав і свобод вагітної жінки визначаються її правовим положенням. У національному законодавстві виділяються нормативні положення, що охороняють і захищають права і свободи: жінки, яка вчинила злочин у стані вагітності; та вагітної жінки, яка зазнала від злочинного посягання. Вказані правові норми забезпечують охорону і захист прав і свобод вагітної жінки на: 1) загальному рівні, при якому сам факт вчинення злочину вагітною жінкою

визнається обставиною, що пом'якшує їй покарання (п. 4 ч. 1 ст. 66 чинного КК України) [2, с. 35], а факт вчинення відносно неї злочину – обставиною, що обтяжує покарання винному (п. 7 ч. 1 ст. 67 КК України) [2, с. 36], та 2) окремому рівні, при якому факт вчинення злочину вагітною жінкою визнається привілейованим складом злочину (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК) [2, с. 75], а факт вчинення злочину відносно вагітної жінки – ознакою злочину, що впливає на його кваліфікацію (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК) [2, с. 106].

Проблема кримінально-правового захисту прав і свобод вагітної жінки від злочинних посягань досі перебуває у числі малодосліджених, оскільки у теорії кримінального права перевага надається роздільному вивченню виділених двох рівнів захисту прав і свобод вагітної жінки від злочинних посягань [3]. Перешкодою комплексному дослідженню вказаної проблеми виступає також недосконалість національного кримінального законодавства, у тому числі норм, запозичених з раніше діючого галузевого законодавства.

Аналіз відповідних положень Кримінального кодексу Української РСР 1960 р. (далі – КК УРСР 1960 р.), показав, що загальні кримінально-правові начала захисту прав і свобод вагітної жінки від злочинних посягань були закріплені у п. 6 ч. 1 ст. 41 КК і передбачали обставиною, яка обтяжує відповідальність, вчинення злочину щодо малолітнього, старого або особи, яка перебуває в безпорадному стані [4, с. 32]. Така редакція вказаної обтяжуючої обставини видається не зовсім вдалою і правильною. Найбільш оптимальним варіантом було б якомога повніше наведення потенційних потерпілих, які із врахуванням особистісних вікових особливостей та якостей не були в змозі протистояти посяганням, якого вони зазнали. Проте, зазначення серед можливих таких потерпілих про вагітну жінку у цьому переліку було б недостатнім, оскільки містило б лише дані про причини перебування у безпорадному стані, але не вказувало на те, що небезпеки зазнала б також ще не народжена дитина. Хоча при визначенні ознак кримінально-караного залишення у небезпеці згідно ч. 1 ст. 111 КК УРСР 1960 р. малолітство, старість, хвороба, а так само інший безпорадний стан нормативно визнавались формами прояву безпорадного стану, вагітний стан жінки знову не був вказаний серед них.

До числа нормативних положень, які у КК УРСР 1960 р. забезпечували захист прав і свобод вагітної жінки від злочинних посягань, на рівні окремого відносились умисне вбивство жінки,

яка завідомо для винного була у стані вагітності (п. «д» ст. 93 КК), відмова у прийомі на роботу вагітної жінки (ст. 134 КК) та деякі інші склади кримінальних правопорушень, кваліфікуючою ознакою яких визнавався вагітний стан жінки в момент злочинного посягання на її права та свободи.

Вивчення стану кримінально-правової охорони і захисту прав і свобод вагітної жінки за КК УРСР 1960 р. виявило наступні нормативні прогалини. По-перше, відсутність у передбаченому ст. 41 КК України переліку обставин, що обтяжують відповідальність, такої обставини, як вчинення злочину щодо вагітної жінки. Це було свідченням того, що на рівні загального законодавець залишив без безпосереднього реагування факт вчинення злочину щодо вагітної жінки. По-друге, подібні нормативні прогалини спостерігались також на рівні окремого – кримінально-правової охорони і захисту прав і свобод вагітної жінки від злочинних посягань. Окремі подібні нормативні прогалини було усунуто з вступом в дію КК України 2001 р. і включенням до переліку обставин, які враховуються судом в якості обтяжуючих покарання (ч. 1 ст. 67), факту вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності [2, с. 36]. Таким чином, у національному кримінальному законодавстві вперше на рівні загального було закріплено правову основу охорони і захисту прав і свобод вагітної жінки від злочинних посягань. Правовою особливістю вказаної обставини, яка обтяжує покарання, виступає її імперативний характер – обов'язкове її врахування судом при призначенні покарання, незалежно від наявності інших обставин, які пом'якшують і обтяжують покарання.

За відсутності зауважень і заперечень щодо стану кримінально-правової охорони і захисту прав і свобод вагітної жінки від злочинних посягань на рівні загального, чимало прогалин виявляється при оцінці стану такого регулювання на рівні окремого. Аналіз ч. 1 ст. 135 КК України 2001 р., свідчить, що законодавець при визначенні ознак даного складу злочину залишив без змін перелік проявів безпорадного стану, вказаний ще у ч. 1 ст. 111 КК УРСР 1960 р. За цієї причини в теорії кримінального права й досі не припиняються дискусії щодо визнання/не визнання факту вагітності жінки проявом безпорадного стану при залишенні в небезпеці.

На відміну від КК УРСР 1960 р., у чинному КК України відсутня спеціальна норма, яка передбачає відповідальність за

відмову у прийомі на роботу, а й інші ущемлення трудових прав жінки з мотивів вагітності. Вважаємо, що законодавець недооцінює ступінь суспільної небезпеки і тяжкість діяння при посяганні на трудові права вагітної жінки, а тому видається достатньо обґрунтованим визнання факту подібного порушення законодавства про працю відносно вагітної жінки особливо кваліфікуючою ознакою правопорушення. Немає сумнівів щодо високого ступеня тяжкості та підвищеної суспільної небезпеки посягань на життя і здоров'я вагітної жінки. Однак, лише в одній із статей розділу II Особливої частини чинного КК (ст. 115) вчинення кримінального правопорушення відносно вагітної жінки визнано ознакою, яка впливає на його кваліфікацію [2, с. 74]. У зв'язку з цим виникає слушне питання про відповідність призначеного винному покарання ступеню тяжкості та суспільної небезпеки, перш за все, доведення вагітної жінки до самогубства (ст. 120 КК), спричинення їй різного ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (ст.ст. 121, 122, 125 та ін.), нанесення побоїв і мордування (ст. 126 КК), катування (ст. 127). Особливо важко погодитись з невіділенням в якості ознаки складу кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, вчинення відносно вагітної жінки діянь, які караються за ст. 126-1 КК України (домашнє насильство).

Список використаних джерел

1. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 вересня 2016 р. (Офіц. текст. К.: Паливода А.В., 2016. 76с.
2. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 лист. 2020 року. К.: Паливода А.В., 2020. 202 с.
3. Федорчук І.М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України : Монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 240 с.
4. Кримінальний кодекс України. Кримінально-процесуальний кодекс України. Постанови Пленуму Верховного Суду України із загальних питань судової діяльності та в кримінальних справах / Відп. ред. В.Т. Маляренко. К.: Юринком Інтер, 2001. 800 с.